

A PÁRTÁBAN MARADT VÉNLÁNY SIRALMA FARSANGKOR

Károly Anna

Az erdélyi *Csikmenaság*¹ többek között farsangi népszokásokat gyűjtöttem. Munkám során egyáltalán nem találkoztam azzal a hagyománnyal, hogy a pártában maradt leányt valamilyen formában kigúnyolták volna, pedig többször rákérdeztem. Egészen más témakörben folyt a beszélgetés, amikor az idős Ferencz István 80 éves helybeli lakos elénekelte nekem az alábbi dalt. Tudakoltam, hogy mikor szokták ezt énekelni. Farsangkor? Határozott nimmal válaszolt ő is, más falubeli is.

Menaságon egyébként nagy hagyománya van a farsangi és lakodalmi játékoknak. Különösen a farsangvégi három nap mulatságai élnek frissen emlékezetükben.² Ma is szívesen elevenítik föl a régebbi, még általánosan ismert és kedvelt csoportos játékokat. A farsangfarkát a közelmúltban még megünnepezték: *maszkurákat*³ készítettek, táncmulatságot rendeztek, hamvazószerda reggelén pedig a legények szekeret vontattak végig a falun. Ezen ültek a zenészek. Majd a falu végén szénát égettek, "eltemették a farsangot". Utána kezdődött a böjt.

¹ *Csikmenaság* (*Armaseni*) a Román Népköztársaságban, Harghita megyében, az alcsiki medencében, a megyeszékhelytől, Csíkszeredától (Miercurea Ciuc) délkeletre fekszik.

² Hatfogásos tánc volt, vagyis hatszor táncoltak az utolsó három nap. Ezek között szerepelt a *próbátánc* és a *szénatánc*.

³ A *maszkura* jelentheti a maskarát és a maskarás személyt. *Csikmenaságnak* három falurésze (egy-egy *tízese*) volt. A *maszkura* elnevezése ennek megfelelően váltakozott: Menaságon *hammaszacskó*, Pottyandon *ördögolló*, Ujfalun *ördög*.

O, mi tévős légyek, mosmár mi csináják?
Hajam es mēkszürkűt, hátam es meggörbű¹t,
Bajusszom es kinőlt, fogajim kihultak,
Rozsám es elhervad,
Sēnkinek sen kēl mār (a kērbe a rozsā)
Jere, vígy el immán, ó, keserű halál.
Tük es, jó lējányok, ne válogassatok,
Mert ^ha válogattok, tük es mind így jártok.
Én es válogattam, elegeget megjártam;
Világ csufja lēttem, nem kēllēk sēnkinek.
O, jere, vigy el immán, ó, keserű halál.
Tük es, jó asszonyok, adakozgassatok,
Amit urato' kēr⁹, mindēnt mēgaggyatok.
Én es adakoznám, nām kēllēk sēnkinek,
Világ csufja lēttem, el kēl mēnnyek innēt.

A menasági ének az esetet az "eccer történet" időbe helyezi, s mondhatnánk, hogy az 'ecceri vénlány' kesergésévé általánosítja. Epikus úgy és annyira, ahogy a búcsúénekekre jellemző, mégis más, mint a halottja, hazája vagy kedvese miatt kesergő ember sorsfoglalata, mert itt a rátarti és hoppon maradt vénlány ironikus kitárulkozása, férj utáni vágyódása és önkritikus következtetése zárul intelemmel és példázattal. Mintha az 'ecceri vénlány' azt mondaná: pártában lévő eladó szűzek példából okuljatok, férjes asszonyok, uratoknak mindent megadjatok. Az ének 2. sora a magános kesergés állapotára utal, arra a lírai mozzanatra, amely a si-

⁹ Ennek a sornak a helyes lejegyzésében, a szöveg helyes értelmezésében szintén a konzultáció segített.

ratóknak és az úgynevezett *keserve*seknek¹⁰ is egyik jellemzője, de az 'eső után köpönyeg'-féle fogadkozás, a reménytelenséget indokoló biográfiai kiszólás, a kiúttalan helyzet miatti tanácsstalanság mind-mind azt a tragikomikumot érzékelteti, hogy a pártában maradt vénlány önönmaga volt bajának okozója. Figyelemre méltó mozzanat, hogy a halált hívja végső-mentségül. Az a benyomásunk támad, mintha ezzel a sóhajjal az emberi halandóságra akarná fordítani a figyelmet. Lehet, hogy didaktikus iskoladráma ihlette az ének keletkezését. A halál egyébként szerepel a népi dramatikus farsangi játékokban, Erdélyben és Szatmár területén is.¹¹ A halál az elmúlásra, a halál és feltámadás egyik pólusára utal, amely lényeges eszmei alkotóeleme a farsangi ritusoknak és játékoknak.

A nyelvi archaizmusok, a didaktikus példázatra emlékeztető tartalom és az önsírató tragikomikus önleleplezésbe fordítása egy régi költői alkotás folklorizálódott maradványára enged következtetni. Lehetett ez színpadra állított dráma, annak jellemző epizódja vagy betéte. Az is bizonyos, hogy ennek az irodalmi mintának (forrásnak) köze volt a farsangi hagyományhoz, vagy talán éppen annak jellemző költői-példázatos megfogalmazása lehetett. Mindezek ellenére a menasági ének folklórba tartozása kétségtelen. További vizsgálat tárgya lesz a csíki énekváltozatok föltárása, valamint a történeti összefüggés meghatározása.

A XVIII. század végére utaló fontos támpontot a néphagyományokat és farsangi szokásokat jól ismerő Csokonai Dorottyája nyújtja. Dorottya vagyis a dámák diadalma a farságon c. elbeszélő költeményében, amelyet klasszikus költőnk "furcsa vitézi versezet"-nek mond, a hősnő (Dorottya) így

¹⁰ A siratókban jelentkező lírai mozzanatok jelentőségére vonatkozóan ld. a Magyar Népzene Tára, 1966. 26. A *keserve*sek székelyföldi kedveltségéhez és elterjedtségéhez ld. KALLÓS ZOLTÁN: 1960. 3-51. — SÁROSI BALINT: 1963. 117-122. — Néprajzi Lexikon, III. k. Bp. 1980. *keserve*s címszó.

¹¹ MAKKAI ENDRE — NAGY ÖDÖN: 1939. — FERENCZI IMRE — UJVÁRY ZOLTÁN: 1962.

panaszskodik:

"Egek! már én tehát csak azért születtem,
Hogy férfi sohase feküdjék mellettem?
Miért juttattatok hatvan esztendőre,
Ha szert nem tehetek egy rossz főkörtőre?
Vártam, sokat vártam, azt nem mondhatjátok;
Várásom bérét hát mért meg nem adjátok?
Mindég jóhiszemben ültem az adventet,
Hogy tán tesz egy kérő nállam komplementet;
A fársángot mindég töltöttem vígsággal,
Hogy tán nem gyötörtök többé a lyánysággal:
Mit ért? nem is véltem, s már itt volt Húshagyó -
Húshagyó! Húshagyó! engem itthon hagyó!
Mivel érdemlettem? Egek! Ugyan mivel?
Lám lett volna mivel, csak lett volna kívül.
Sem pénzét, sem eszét én nem néztem volna,
Sem nemét, sem képét; csak férfi lett volna.
Mondtam, hogy akárki legyen, hozzámegyek,
Keze csapok vele; csak leány ne legyen.
Bóldogabb férjfiú nem lett volna, mint ő:
Úrrá tette volna ötöt egy főkörtő.
Hordtam volna mindég saját tenyeremen,
Csak könyörült volna pártát-únt fejemen.
De hijába! mégis egy sem jött eszére:
Be bolond vólt, aki engem meg nem kérel!
Akárkinek tárva vólt szívem birtoka:
Az ég, a föld tudja, én nem vagyok oka..."¹²

¹² CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: 1981. 453-454. A menasági énekekkel rokon,
de Nagymegyerből (Komárom m.) származó népdal:

"Párta, párta, fene ette párta,
Hogy a menkü régen meg nem vágta.
Elszaggattam tízenhárom pártát,
Fene látta a gatyának szádrát."

BARTÓK BÉLA: 1924. 207. sz. Párta, párta fene ette párta (Dallam-
mal.) 55.

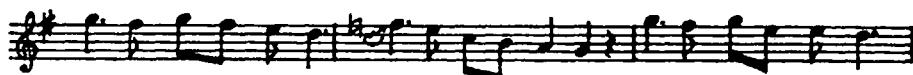
A filológia kimutatta, hogy Csokonai ismerte a farsangvégi *tőkevondás* szokását,¹³ s tudott, hogy duzzadó humorának egyik forrása a népnyelv, ezen belül gazdag szóláskincsünk. Innen vette többek között a "ráaszik a párta" szemléletes kifejezést.¹⁴

A menasági ének alapgondolata juttatta eszünkbe Dorottya panaszát, a vele való hasonlóságot. De Csokonai idézett paszuszusában konzekvensebb az érvelés és a tények fölsorolása. Énekünkben kimutattuk az előadás érzelmi-hangulati elemeinek következetlenségét, az eszmei és tartalmi ingadozást. De éppen ezek, s velük együtt a nyelvi kifejezések, valamint a szöveggel párosuló dallam szólnak a folklórizálódás mellett. Egyelőre tisztázatlan, hogy mennyire sikerült adatközlőnk reprodukálása, milyen pontos az emlékezete. Az ének egyedi fölbukkanása esetleg a csökkenő-szűkülő szájhagyományozódásnak tulajdonítható. Így vagy úgy, de mindenképpen becses ez a menasági ének, amely Csokonai alkotása folklorisztikus forrásainak a tisztázásához is adalékul szolgálhat.

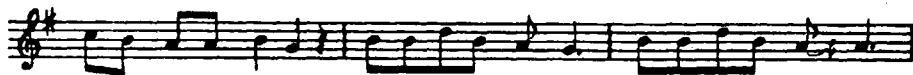
¹³ KATONA LAJOS: 1899. 164.

¹⁴ GULYÁS JÓZSEF: 1923-1924. 152.

Rubato



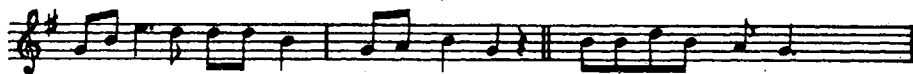
Eccer egy vin lè-jàn egy kis szobacs-kó-ba így ke-sè-reg vala



ó magá-nos-ság-ba: In-gém a le-gé-nyek sze-ret-hettek volna,



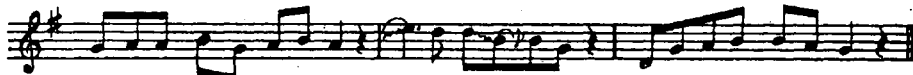
Pálin-kát és at-tam volna, Magamval há-lattam volna, Aluttyát es mékhal-gatnám,



Mind egy álat, he-jette úgy do-goz-nám. O, mi té-vös légyek,



mostmár mi csinájak? El-szag-gattam im-mán kilenc-ven-ki-lenc



szédettes-szöttes ro-kó-ját, Még-se ta-lál-tam a szapul-ló-ba jég-gatyát,



O, mi té-vös lè-gyek, mostmár mi csi-nál-jak? Ha-jam es mék-szúr-kút,



hátam es meg-gör-bült, Ba-jussom es ki-nőt, foga-jim ki-hul-tak,



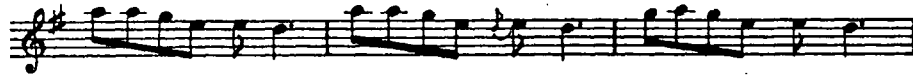
Ro-zsám es el-hérvád, Sennkinek sen-kél már (a kerbe a ro-zsa)



Je-re, vigy el im-mán, ó, ke-se-rű há-lál. Tük es, jó la-já-nyok,



ne vá-lo-gas-sa-tok, Mert ha vá-logat-tok, tük es mind így jár-tok.



Én es váb-gat-tam, e-le-get meg-jár-tam; Világ csuf-ja lèt-tem,



nem kellék sən - ki - nek. O, je - re, vigy el immán, ó, ke - se - rű ha - lál.

Tük es, jo asszo - nyok, ada - koz - gas - sa - tok, A - mit u - ra - to' kér,

min - dēt megagy - gya - tok. Én es a - da - koz - nám; nēm kél - lək sənki - nek,

Vi - lág csufja lét - tem, el kél mēnyek in - net.

Irodalom

BARTÓK BÉLA 1924.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY 1981.

FERENCZI IMRE - UJVÁRY ZOLTÁN
1962

GULYÁS JÓZSEF 1923-1924.

KALLÓS ZOLTÁN 1960.

KATONA LAJOS 1899.

Magyar Népzene Tára 1953.

Magyar Népzene Tára 1966.

MAKKAI ENDRE - NAGY ÖDÖN 1939.

SÁROSI BÁLINT 1963.

A magyar népdal. Bp.
1924.

Minden munkája - Versek.
(3. kiadás) Bp. 1981.

Farsangi dramatikus játé-
kok Szatmárban. Bp. 1962.

Népi és folklorisztikus
elemek Csokonai műveiben.
Ethnographia, XXXIV-XXXV.
(1923-1924) 151-156.

Gyímesvölgyi keservesek.
Néprajzi Közlemények, V.
évf. 1. sz. (1960) 3-51.

Néprajzi adalékok Csokonai
munkáiban. Ethnographia,
X. (1899) 163-165.

II. k. Jelesnapok. Sajtó alá
rendezte KERÉNYI GYÖRGY
Bp. 1953.

V. k. Siratók. Sajtó alá
rendezte KISS LAJOS és
RAJECZKY BENJAMIN. Bp. 1966.

Adatok téli néphagyományaink
ismeretéhez. Kolozsvár, 1939.

Sirató és keserves.
Ethnographia, LXXIV. (1963)
117-122.

DAS KLAGENLIED DER SITZENGBLIEBENEN ALTEN JUNGFER
ZUR FASCHINGSZEIT

Anna Károly

Csikmenaság (Miercurea Ciuc) liegt im Komitat Hargitha in der Volksrepublik Rumänien. Es ist von ungarischer Nationalität bewohnt. ANNA KÁROLY stellt ein Lied von den Klagen einer alten Jungfer der hier durchgeführten Folklore-Sammlung vor. Die alte Jungfer beweint ihre Jugend, sie beklagt sich darüber, dass sie keinen Mann bekommen hat. Sie mahnt die verheirateten Frauen, dass sie ihre Männer lieblosen und achten sollen. Das Lied ist von tragikomischer Wirkung. Seine Verbindung mit den Faschingsbräuchen mit den am Ende der Faschingszeit gebräuchlichen Jungfer-schimpfenden Liedern ist nachweisbar. Derartige Schimpfsprüche sind auf dem ungarischen Sprachgebiet vielerorts bis zum XX. Jahrhundert erhalten geblieben. Das hier veröffentlichte Lied wurde von einem 80-jährigen Mann vorgesungen. Weder er noch irgendein anderer Dorfbewohner erinnert sich an eine Sitte, dass die sitzengebliebenen Mädchen am Ende der Faschingszeit ausgelacht worden wären. Wenn es einst eine solche Sitte gab, so ist ihr Andenken schon erloschen. Eine Verwandtschaft mit der Sitte am Ende der Faschingszeit (Fastenabend) wird trotzdem durch die epische Dichtung "*Dorottya*" des grossen ungarischen Dichters CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY (1773-1805) bekräftigt. Die aus dem Munde der Hauptheldin, der alt gewordenen Dorottya, erklingende Klage ist nach ihrem Geist und Inhalt dem Lied aus der Csikmenaság überraschend ähnlich. Aus den zum Vergleich zitierten Auszug des Gedichtes von Csokonai stellt's sich heraus, dass sich auch Dorottya vor dem sie zu Hause sitzen lassenden Fastenabend fürchtet, sich darüber beklagt. Die Ähnlichkeit beweist gleicherweise die Antiquität des Liedes

aus der Csikmenaság und auch, dass der Dichter die Tradition kannte.

Der vorgestellte Gesang kann auch als ein selbstbeklagender Gesang, als ein Klagelied aufgefasst werden. Die alte Jungfer beweint ihr unglückliches Los, unverheiratet geblieben zu sein. Dieser Zug, dieses lyrische Moment kann mit den Klageliedern verwandten ungarischen Trauerabschiedsgesängen und mit den Klageliedern, die im Kreise der im Südosten von Siebenbürgen lebenden ungarischen Nationalität populär sind, in eine Parallele gestellt werden. Vor dieser Seite betrachtet fügt sich auch der veröffentlichte Gesang organisch in eine grössere Folklor-Tradition ein.